

ARCHEON EXPEDITIETOCHT

PREHISTORIE

Hartelijk welkom in Themapark Archeon. De naam Archeon heeft te maken met archeologie. Een archeoloog onderzoekt hoe de mensen vroeger woonden en leefden door letterlijk naar het verleden te graven. Met behulp van de resultaten van archeologisch onderzoek zijn in Archeon drie tijden gereconstrueerd uit het Nederlandse verleden: de prehistorie, de Romeinse tijd en de middeleeuwen. In Archeon komen deze

tijden weer tot leven. In Archeon ga je op reis door de tijd!

Met deze speurroute kun je op reis door de prehistorie van Nederland. Als je goed om je heen kijkt en nadenkt, kun je deze vragen vast beantwoorden.

Als je het echt niet weet, vraag het dan eens aan een bewoner van de prehistorie. Veel plezier.

De term 'prehistorie'

De verschillende periodes uit de prehistorie worden vaak met hun Griekse benamingen genoemd. Er wordt dan gesproken van *Paleolithicum* (*Palaios* = oud), *Mesolithicum* (*Mesos* = midden) en *Neolithicum* (*Neos* = nieuw). Het woord *Lithos* betekent steen. Na de steentijd kwamen de metaaltijden: de bronstijd en de ijzertijd.

In Archeon zijn huizen uit verschillende periodes uit de prehistorie gereconstrueerd:

- Mesolithicum	± 5500 v. Chr.
- Neolithicum:	
De Lineaire Bandkeramiek	± 5300-4900 v. Chr.
De Trechterbeker Cultuur	± 3200-2700 v. Chr.
- Bronstijd	± 2200-800 v. Chr.
- IJzertijd	± 800-12 v. Chr.

Paleolithicum

Vanaf 17.000 jaar geleden spreekt men van het *Magdalénien*. Deze laatste fase van het *Paleolithicum* was een koude periode. Jagers trokken voortdurend rond en leefden in tenten die weinig resten achterlieten, soms een ring van stenen die een tentplaats aantoonde of afval van vuursteenbewerking.

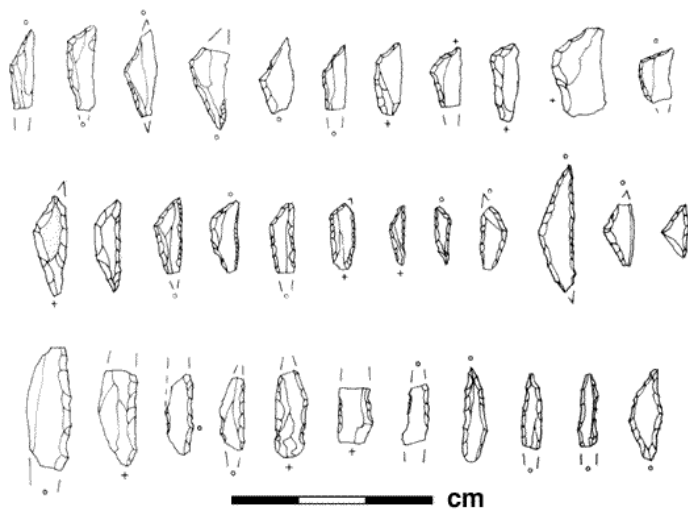

Reconstructie van een uit mammoetbeenderen gebouwde tent

Vindplaatsen met veel afval worden geïnterpreteerd als basiskampen van waaruit men expeditie ondernam. Als noordelijke uitloper van deze laat *Magdalénien-jagers* trokken de jagers van de *Hamburg cultuur* tussen 17.000 – 11.000 v.Chr. rond (genoemd naar een vindplaats rond deze Duitse stad). Er is niet veel van deze cultuur overgebleven, evenals van de *Tjongercultuur* rond 10.000 v.Chr. en *Ahrensburgcultuur* rond 9.000 v.Chr. Hier en daar zijn wat kampementjes van deze *grootwildjagers* gevonden. Het Toendraklimaat dwong de mensen met de kuddes mee te trekken en onderweg kruiden en planten te verzamelen. Als rond 10.000 v.Chr. een definitieve klimaatsverandering optreedt (het wordt warmer), veranderen de mogelijkheden van bestaan en eindigt het *Paleolithicum*.

Omdat er uit deze periode geen duidelijke hut- of tentplattegronden bekend zijn uit opgravingen, hebben we in Archeon geen Paleolithicum nagebouwd.

Microlieten

Midden Steentijd

Rond 10 000 v. Chr. warmt het klimaat weer op: het einde van een ijstijd. Nederland raakt dicht bebost met veel venen en moerassen. In de Midden Steentijd leefden er ongeveer duizend mensen in wat nu Nederland heet. De mensen leefden van de jacht, de visvangst en het verzamelen van voedsel uit de natuur. Men woonde nog niet op één vaste plek, maar trok met de seizoenen mee naar plekken waar op dat moment veel voedsel te vinden was. Het enige huisdier dat men kende was de hond.

In de Midden Steentijd gebruikte men in plaats van grote scherven vuursteen vaak zogenaamde microlieten (letterlijk 'kleine stenen'). Deze minuscule stukjes vuursteen, meestal tussen de één en twee centimeter, konden achter elkaar met bijvoorbeeld berkenpek worden vastgezet in een vating van been, gewei of hout.

1. Wat is het voordeel van microlieten?

- a. Ook kinderen kunnen er mee werken
- b. Ze zijn klein dus kosten ze minder grondstof en ze zijn makkelijk te vervangen
- c. Ze nemen minder ruimte in beslag

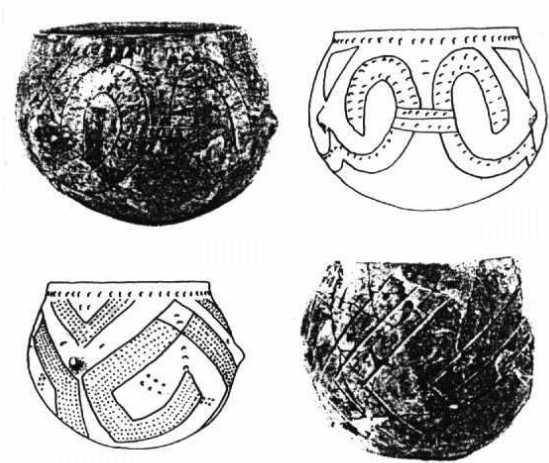
2. Kijk rond in het kamp. Welke gereedschappen werden gebruikt om mee te vissen

- a. Ze deden het met hun handen
- b. Fuiken en netten
- c. Hengel met benen vishaak, een fuik van wilgentenen, netten van plantaardige vezels, vissperen en kano's

3. Men had nog geen aardewerk. Hoe kon men toch water koken?

- a. Men had nog geen vuur dus koken deed men nog niet
- b. Men maakte potten van ongebakken klei
- c. In een houten bak of een bak van dierenhuid werden hete stenen gelegd

Nieuwe Steentijd

Potten van de Lineaire Bandkeramiekcultuur

De eerste boeren

De eerste boeren kwamen rond 5300 v. Chr. naar het zuiden van Nederland. Het waren waarschijnlijk mensen die vanuit het huidige Irak, via Oost-Europa naar Nederland kwamen. Ze zijn genoemd naar versieringen op het aardewerk: de Lineaire Band Keramiek (LBK).

4. Naast granen, peulvruchten en papaver werd vlas verbouwd. Wat kan je met vlas doen?

- a. Vlas is goed te eten. De stengels en de bladeren zijn heel voedzaam
- b. Uit de stengels kun je vezels halen om kleding van te maken (linnen), de zaden kan je eten.
- c. Het is goed veevoeder

5. Ze leefden alleen in het zuiden van Nederland in het zuidelijke puntje van Limburg. Waarom alleen daar?

- a. Daar was het warmer dan in het noorden van Nederland
- b. Daar leefden geen jager-verzamelaars, dus men kon zich er makkelijk vestigen
- c. Er was daar goed bewerkbare en vruchtbare grond: löss

6. Waarom trokken deze mensen niet meer rond zoals de jager-verzamelaars?

- a. Dat waren ze zat na zoveel jaren rondtrekken
- b. Ze durfden de rest van wat nu Nederland heet niet in te trekken. De jager-verzamelaars die daar rondtrokken waren te gevaarlijk voor de vredelievende boeren.
- c. Ze moesten wel, want de akkers moesten worden onderhouden. Bovendien vonden ze het niet zo erg want ze konden meer spullen verzamelen

Een Trechterbeker

De hunebedbouwers

Ook de hunebedbouwers danken hun naam aan het aardewerk dat is teruggevonden. Het volk dat de hunebedden in het noordoosten van Nederland hebben gebouwd heet het Trechterbekervolk. Nieuw in deze tijd was dat men runderen gebruikte om bijvoorbeeld het eergetouw (een primitieve soort ploeg) te trekken. Dit scheelde een hoop tijd. Ook bouwde men (in heel Europa) graven en andere bouwwerken met enorme stenen. Deze bouwwerken (waaronder dus hunebedden) worden megalieten (letterlijk 'enorme stenen') genoemd.

7. Men verbouwde naast onder andere granen ook papaver (ook wel bekend als klaprozen). Waarom verbouwde men dit?

- a. Uit papaver komen zaadjes die gegeten kunnen worden en van de hars kan opium (een verdovend middel) worden gemaakt.
- b. Door het gebruik van trekdieren had men meer vrije tijd en had men meer tijd voor luxe zaken als bloemen.
- c. Het woord papaver geeft al aan dat het om vaders gaat. De bloemen waren nodig voor de voorouderverering.

8. De hunebedden werden van stenen gebouwd die in de voorlaatste ijstijd hier in Nederland terechtkwamen. Waar vinden we deze graven het meest terug in Nederland?

- a. Drenthe
- b. Groningen
- c. Limburg

9. Na de Trechterbekercultuur kwamen verschillende andere culturen die naar de vorm van het aardewerk zijn genoemd. Welke?

- a. Kogelbekercultuur en Wielbekercultuur
- b. Klokbekercultuur en Standvoetbekercultuur
- c. Bronstijd en IJzertijd

De Bronstijd

Bronzen bijlen

Eigenlijk is het na de steentijd eerst een korte tijd kopertijd. Maar omdat in Nederland het gebruik van brons (een legering van koper en tin) al heel snel in gebruik kwam, slaan we deze periode in Nederland meestal over. Brons is een metaal dat goed geschikt is om werktuigen van te maken. Helaas waren koper en tin niet in Nederland in de bodem te vinden. Dat moest uit bijvoorbeeld Cornwall en Wales of uit Zuid- Duitsland komen. Brons wordt in mallen gegoten.

In de middenbronstijd komt voor het eerst een echt wapen op dat alleen voor de strijd bedoeld is en niet ook voor de jacht: het zwaard.

10. Veel mensen maakten nog gebruik van vuursteen. Waarom?

- a. Ze waren erg traditioneel en vertrouwden het nieuwe metaal niet
- b. Brons was erg kostbaar
- c. Brons is giftig en dus slecht voor je gezondheid

11. De temperatuur van het brons moet ongeveer 1200 °C zijn om het goed te kunnen smelten. Wat heb je nodig om deze temperatuur te bereiken?

- a. Een vuur, een hoogoven en steenkool
- b. Een vuur van houtskool
- c. Een vuur van houtskool, een kuiltje in de grond en blaasbalgen

12. De dieren werden in deze tijd met zekerheid in huis ondergebracht. Het huis is daarom opgedeeld in een woon- en een stalruimte. Hoeveel dieren konden er in één veebox staan?

- a. Twee: de dieren waren niet meer dan een meter hoog vanaf de grond tot de schouders
- b. Eén: de koeien leken nog erg op de grote oerrunderen die toen ook nog in het wild rondliepen. Deze konden wel anderhalve meter hoog van de grond tot de schouders worden.
- c. Geen: de dieren pasten niet door de deur

Zwaarden uit de ijzertijd

De IJzertijd

De naam zegt het al: in de ijzertijd gebruikte men ijzer voor het maken van scherpe gereedschappen. IJzererts was in de Nederlandse bodem op de zandgronden te vinden, maar ook in veengebieden vind je moerasijzererts. IJzer is net iets taaier dan brons. Het was dus ideaal voor bijvoorbeeld bijlen en zwaarden. Brons werd nog gebruikt voor scheermessen en sieraden. IJzer werd niet gegoten, maar gesmeed. Gietijzer is namelijk te broos voor werktuigen.

13. In de ijzertijd werden de tot dan toe onbewoonde kwelders bewoond. Kwelders zijn gebieden vlak bij de zee die één of twee keer per jaar overstromen met zeewater. Waarom ging men onder andere hier wonen?

- a. Het werd wat overbevolkt op de zandgronden en er waren goede weidegronden voor de koeien in de kwelders
- b. Koeien kunnen goed zwemmen, dus de overstromingen maakten niet zoveel uit
- c. Er kwamen van nature terpen in het gebied voor waarop men kon wonen

14. Om ijzer uit ijzeroer te winnen kon men niet het ijzer zelf eruit smelten. Dan krijg je gietijzer en dat is te bros om werktuigen van te maken. Wat deed men in plaats van het ijzer uit het oer smelten?

- a. Men smolt het zand eromheen weg en smeedde het zo ontstane materiaal uit totdat er alleen ijzer overbleef
- b. Men loste het oer op in zoutzuur en liet het zoutzuur verdampen zodat men ijzer overhield
- c. Men liet kinderen met kleine vingers de stukjes ijzer uit de oer peuteren

In de zandgebieden van Noordwest-Europa komen op tal van plaatsen prehistorische akkercomplexen voor die door archeologen worden aangeduid met de term 'Celtic fields'. Ze hebben een schaakbordachtig patroon van vierkante of rechthoekige akkertjes van 20 x 50 meter die elk worden omgeven door brede zandwallen van 8-12 m breed en 30-100 cm hoog.

15. Waarom is de naam Celtic fields eigenlijk wat ongelukkig gekozen?

- a. Fields betekent velden en het moet eigenlijk enkelvoud zijn: field
- b. Het zijn Nederlandse akkercomplexen dus moeten ze eigenlijk Keltische Velden heten
- c. Ze bevinden zich voornamelijk in het Germaanse gebied

